

Volumul VIII, Numărul 15 / 2006

ISSN 1454-9980

Potențialul de dezvoltare economico-socială și politicile specifice

(pag. 22-35)

Irina MANOLESCU

Volume VIII, Issue 2 (15) / 2006

**Cross-cultural
Management
Journal**

POTENȚIALUL DE DEZVOLTARE ECONOMICO-SOCIALĂ ȘI POLITICILE SPECIFICE

Irina MANOLESCU

Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" Iași

Lucrarea își propune să evidențieze aspectele principale referitoare la procesul de regionalizare și conturare a politicilor de dezvoltare în România. Sunt descrise componentele fundamentale de intervenție asupra zonelor defavorizate, unele dintre rezultatele de impact și sunt evidențiați principalii factori cu impact asupra dezvoltării economico-sociale în contextul diferitelor tipuri de regiuni, punându-se accent pe aspectele inovative și modelele de comportament regional.

Metodele utilizate în cadrul cercetării au inclus analiza comparativă, analiza de conținut a diferitelor rapoarte ale Uniunii Europene, analiza – diagnostic. Rezultatele cercetării au fost direcționate spre evidențierea aspectelor critice ale procesului de dezvoltare regională în România.

1. Politici de dezvoltare regională – principii și obiective fundamentale

Definiția și scopul regionalizării

Regionalizarea reprezintă o clasificare a arealului. Identificarea a două sau mai multe areale ca entități separate se face prin definirea lor, care implică atât integrare - identificarea unei anumite omogenități interne în regiune pe baza caracteristicilor selectate - cât și diferențiere - procesul de distincție între regiuni pe baza aceluiași caracteristici.

Nu este un obiectiv adecvat regionalizării dezvoltarea regiunilor în sine; identificarea regiunilor este un mijloc, nu o finalitate;

regiunile nu există prin și pentru ele însele, ci sunt create pentru un anumit scop mai larg [3]. Privind dintr-o altă perspectivă, acest avertisment privind regionalizarea de dragul regionalizării arată că regiunile nu există cu adevărat ca entități separate în lumea reală.

Sunt recunoscute în general trei tipuri fundamentale de regiuni: (1) a priori; (2) omogene; (3) funcționale.

Primul tip este probabil cel mai comun și este, în multe privințe, cel mai simplu de dezvoltat. O regiune *a priori* este în mod esențial un areal în jurul căruia se trasează arbitrar o graniță și i se atribuie un nume. Nu este rezultatul unei regionalizări metodice. Cel mai binecunoscut exemplu de regionalizare *a priori* este divizarea de tip politic. O regiune *omogenă* este o regiune definită printr-un set de obiective și similarități interne. Problemele importante legate de definirea unei regiuni *omogene* includ alegerea caracteristicilor relevante și specificarea gradului de similaritate care ar cauza includerea unui spațiu local într-o regiune. Al treilea tip de regiune este regiunea *funcțională* - o zonă care are un grad înalt de interacțiune internă.

Principiile regionalizării

Principiile clasificării pot fi aplicate, în anumite limite, regionalizării [4; p. 25]. Aceste principii sunt un set de "idealuri"; ele trebuie avute în vedere la stabilirea regiunilor. Există, totuși, și unele dificultăți în aplicarea unora dintre prevederi.

1. *Sistemele regionale trebuie să fie specifice față de problemele uzuale.* Sistemul dezvoltat

- trebuie să fie bazat pe un set de criterii și metode corespunzătoare. Un sistem regional dezvoltat pentru o problemă economică, nu va funcționa neapărat bine pentru o altă problemă.
2. *Zonele care diferă fundamental nu trebuie supuse acelorași proceduri de regionalizare.* Multe areale diferă între ele doar prin gradul în care posedă anumite atribute; altele vor fi atât de diferite încât pur și simplu nu se pot încadra într-un singur sistem regional. Problema constă în a fi siguri de compatibilitatea oricărui sistem cu toate zonele pe care va fi aplicat.
 3. *Regionalizarea trebuie schimbată imediat ce se capătă o mai bună înțelegere a zonelor clasificate.* Cei mai mulți analiști ar dori să mențină sistemele regionale actuale, un anumit grad de stabilitate a acestor sisteme. Regionalizările formează o bază pentru cercetări ulterioare, iar planificările ar deveni haotice dacă ar exista schimbări prea frecvente (mai mult, o schimbare poate stârni suspiciuni naționaliste). Dar, pe de altă parte, însăși natura regiunilor se modifică în timp. Nu numai că descoperim noi lucruri despre regiuni - regiunile însele se schimbă. Efectul este apariția unor presiuni în sensul modificării fundamentale a sistemului regional, nu doar de actualizare. Este nevoie de un anumit compromis între aceste două direcții opuse.
 4. *Regionalizările trebuie să se bazeze pe proprietățile zonelor.* Acest principiu poate suna elementar, dar este unul dintre principiile cel mai frecvent încălcate. Problema apare când analistul încearcă să fundamenteze un sistem regional pe un model al cauzei fenomenului studiat. Rezultatul a constat într-un număr mare de sisteme regionale care nu au reușit să servească scopurilor propuse. Chiar dacă există o cauză fundamentală care influențează caracteristicile locului studiat, este preferată fundamentarea regionalizării pe caracteristicile locale.
 5. *Diviziunile regionale trebuie să fie exhaustive.* Deși acesta este un principiu respectat pe scară largă în clasificările generale, importanța sa în anumite domenii poate fi contestată - pot exista locuri pe care un analist le-ar considera non-regiuni.
 6. *Diviziunile regionale trebuie să fie exclusive.* Același loc nu poate fi în mod logic atribuit la două regiuni separate. Caracteristicile utilizate pentru a defini regiunile trebuie alese cu atenție pentru a fi siguri că nici o inconsistență nu va duce la încălcarea acestui principiu.
 7. Regionalizarea trebuie să utilizeze numai o caracteristică de diferențiere pentru fiecare nivel de diviziune, iar fiecare caracteristică de diferențiere trebuie să fie raportată logic la caracteristicile nivelurilor imediat superior și inferior.
 8. *Caracteristicile folosite pentru regionalizare trebuie să fie relevante pentru scopurile regionalizării.* Aplicarea acestui principiu aparent evident necesită în ultimă instanță evaluarea importanței caracteristicilor regionale de potențial. Aceasta depinde la rândul ei de posedarea unei înțelegeri clare a scopului final de efectuare a regionalizării.
 9. Caracteristicile care sunt folosite pentru a defini regiunile la nivel general trebuie să fie mai importante decât caracteristicile folosite la definirea regiunilor la niveluri specifice. Clasificarea regională trebuie începută cu cele mai importante caracteristici și apoi urmează rafinarea diviziunilor regionale cu caracteristici succesive mai puțin importante.
- Aceste principii pot fi suplimentate cu o afirmație cu un caracter general: "principiile enunțate vor fi supuse necesităților pragmatice". Astfel, se poate face un compromis acceptabil între cerințele regionalizării practice [6] în diferite domenii și respectarea idealurilor teoretice.

Regionalizarea în România

România are o tradiție centralistă; pașii importanți în direcția descentralizării teritoriale făcuți după 1990 trebuie priviți ca o situație excepțională, inclusiv atunci când se fac analize comparative cu ceilalți candidați la aderare în Uniunea Europeană.

Pe lângă organizarea de tip tradițional – la nivel local (comune, orașe, municipii) și pe județe, din 1998 (Legea nr. 151/1998 privind dezvoltarea regională în România) s-a stabilit o nouă subdiviziune teritorială în România prin crearea a 8 regiuni de dezvoltare. Acestea nu sunt unități administrative, nu au personalitate juridică, ci sunt simple asocieri între județe ale

căror obiective sunt dezvoltarea și planificarea regională. În ceea ce privește numărul populației și mărimea teritoriului, variațiile sunt minime între regiuni (excepție face București, cu o suprafață sensibil mai mică), cele 8 regiuni corespunzând astfel categoriei NUTS-2 din Uniunea Europeană. În termeni socio-economici, (PIB, populație ocupată), diferențele de asemenea nu sunt notabile, cu excepția Regiunii Nord-Est, care se situează sub media națională.

Regiunile de dezvoltare nu corespund cu regiunile cultural – istorice ale României sub aspect teritorial sau ca denumire. Această situație poate fi considerată un mic inconvenient în comparație cu avantajul coerenței funcționale, dar și ca un dezavantaj dat de ignorarea potențialului și energiei asociate conștiinței regionale, care ar putea susține eforturile de dezvoltare regională. Ca urmare, la 6 ani de la delimitarea lor, regiunile de dezvoltare nu sunt cunoscute de către o mare parte din populație.

Doar în anumite cazuri capitalele regionale corespund celor mai mari orașe din zonă – Timișoara, Craiova și București – în timp ce în celelalte cazuri, stabilirea capitalelor a fost rezultatul unui compromis bazat pe acordarea oportunității de dezvoltare orașelor periferice (pentru Brăila și Alba Iulia) sau datorat rivalității altor orașe importante din zonă (pentru Piatra Neamț și Călărași).

Aspecte problematice ale regiunilor de dezvoltare [13]:

- demarcare – au fost amestecate conceptele de regiuni de dezvoltare și regiuni administrative (deși au fost concepute ca regiuni de dezvoltare de nivel NUTS-2 pentru a putea beneficia de finanțarea prin programul PHARE și a altor fonduri structurale, au fost demarcate utilizând principiile formării regiunilor administrative); de asemenea, nu beneficiază de potențialul identității culturale;
- slăbiciune în plan politic în comparație cu autoritățile județene și locale - Consiliul pentru dezvoltare regională nu este ales în mod direct, regiunile nu au statut juridic și competențe politice pentru colectarea fondurilor și coordonarea intereselor diferite ale județelor; regiunile nu îndeplinesc activități de coordonare interregională, majoritatea sarcinilor de

acest tip rămânând în portofoliul guvernului; este greu de crezut că regiunile vor putea fi instrumente de aplicare a directivelor guvernamentale.

2. Politica de dezvoltare regională în Europa

Dezvoltarea regională este un concept prin care se urmărește impulsivitatea și diversificarea activităților economice, stimularea investițiilor în sectorul privat, contribuția la reducerea șomajului, urmând să se obțină o îmbunătățire a nivelului de trai.

Politica de dezvoltare regională reprezintă un ansamblu de măsuri planificate și promovate de autoritățile administrației publice locale și centrale, în parteneriat cu diverși actori (privați, publici, voluntari), în scopul asigurării unei creșteri economice, dinamice și durabile, prin valorificarea eficientă a potențialului regional și local, în scopul îmbunătățirii condițiilor de viață.

Principalele domenii care pot fi vizate de politicile regionale sunt: dezvoltarea întreprinderilor, piața forței de muncă, atragerea investițiilor, transferul de tehnologie, dezvoltarea sectorului IMM-urilor, îmbunătățirea infrastructurii, calitatea mediului înconjurător, dezvoltare rurală, sănătate, educație, învățământ, cultură.

Principiile care stau la baza elaborării și aplicării politicilor de dezvoltare regională sunt:

- descentralizarea procesului de luare a deciziilor, de la nivelul central/guvernamental, spre cel al comunităților regionale;
- parteneriatul între toți actorii implicați în domeniul dezvoltării regionale;
- planificarea - proces de utilizare a resurselor (prin programe și proiecte) în vederea atingerii unor obiective stabilite;
- cofinanțarea - contribuția financiară a diverșilor actori implicați în realizarea programelor și proiectelor de dezvoltare regională.

Obiectivele de bază ale politicii de dezvoltare regională sunt următoarele:

- diminuarea dezechilibrelor regionale existente, cu accent pe stimularea dezvoltării echilibrate și pe revitalizarea zonelor defavorizate (cu dezvoltare

întârziată); preîntâmpinarea producerii de noi dezechilibre;

- îndeplinirea criteriilor de integrare în structurile Uniunii Europene și de acces la instrumentele financiare de asistență pentru țările membre (fonduri structurale și de coeziune);
- corelarea cu politicile sectoriale guvernamentale de dezvoltare; stimularea cooperării interregionale, interne și internaționale.

Trei direcții distincte pot fi urmărite în cadrul politicilor de dezvoltare regională: dezvoltarea rurală, dezvoltarea regiunilor defavorizate și dezvoltarea inter-regională (euroregiuni).

Dezvoltarea rurală ocupă un loc distinct în cadrul politicilor regionale și se referă la următoarele aspecte: înlăturarea/diminuarea sărăciei în zonele rurale; echilibrarea oportunităților economice și a condițiilor sociale dintre mediul urban și cel rural; stimularea inițiativelor locale; păstrarea patrimoniului spiritual și cultural.

Gradul diferit de dezvoltare a unor regiuni, apărut în cadrul restructurării economice și prin care unele zone au fost considerate defavorizate a determinat direcționarea spre ele a unor programe specifice.

În sfârșit, fenomenul de colaborare în cadrul euroregiunilor, apărut în strânsă legătură cu evoluția autonomiei locale și a regionalizării, constă în crearea unor legături directe între regiuni și comunități aflate de o parte și de alta a frontierelor de stat, în virtutea competențelor autorităților locale, așa cum sunt ele definite în legislația națională.

Modelul euroregional presupune asocierea colectivităților teritoriale locale din două sau mai multe state vecine, formând o zonă unitară, caracterizată prin anumite particularități sau interese comune. Euroregiunile realizează noi spații de cooperare descentralizată în Europa.

În Europa de Vest, ele funcționează eficient, avantajele unor asemenea forme de cooperare fiind de necontestat: dinamizarea relațiilor economice și comerciale între părțile membre, favorizarea schimburilor culturale, artistice și științifice, a contactelor între persoane și colectivități umane, cooperarea în domeniul ecologiei, asigurarea unor sisteme rapide și eficiente de comunicații și transport, dezvoltarea relațiilor transfrontaliere în diverse domenii.

Situația este diferită în țările est-europene; procesul de regionalizare și cel de descentralizare aflându-se în formă incipientă, se poate observa o inhibare a demersurilor specifice asociațiilor de tip local.

Zonele de frontieră sunt regiuni periferice, cu infrastructură slabă și adesea cu nivel scăzut al educației; ca urmare, prezintă o atractivitate scăzută pentru investiții. În timp, se observă schimbări minore ale situației economico-sociale a acestor regiuni, cu toate măsurile intervenționiste luate la nivel național.

O abordare de tip euroregiuni are drept scop trecerea de la caracterul periferic la cel de centru de dezvoltare, prin facilitarea relațiilor între mai multe zone de frontieră; acest deziderat însă este condiționat de luarea în considerare a noilor teorii în domeniul dezvoltării comunității, a tipurilor de capital care contribuie la dezvoltare durabilă și, extrem de important, a interacțiunilor dintre aceste tipuri de capital.

În unele țări sau regiuni, există necesitatea planificării subregionale, care este mai specifică decât nivelul regional, dar nu atât de detaliată ca planificarea zonei locale de dezvoltare sau cea a utilizării terenurilor. Componentele planului subregional vor depinde de situația subregiunii dar în mod tipic vor include caracteristicile economice, accesul la subregiune, rețeaua sa de transport intern, alte considerații de infrastructură precum și factori instituționali. La nivel subregional se poate face o analiză a beneficiilor "în cascadă" ce pot apare ca urmare a aplicării unor proiecte.

În elaborarea și implementarea efectivă a unei politici de dezvoltare regională este necesară producerea sistematică de date semnificative, pentru a permite analiza distribuției spațiale a variabilelor socio-economice selectate, precum și a factorilor cu influență critică asupra acestor variabile; pentru identificarea acelor regiuni indicate drept problematice.

Sarcina lichidării sau atenuării unor astfel de dezechilibre este încredințată politicii regionale, care este expresia intervenției statului pentru restabilirea echilibrelor teritoriale, în general, și în sprijinul zonelor care necesită ajutor pentru rezolvarea problemelor lor, în particular. Politica regională este, la origini, un mecanism financiar care realizează în practică principiul solidarității interregionale și al coeziunii economico-sociale; ea are o finalitate

redistributivă, urmărind o reorientare a fluxurilor de venituri din anumite teritorii către altele. În esență, politica regională este cea care face să se întâlnească, în același timp și spațiu, toți cei trei factori ai dezvoltării - resursele teritoriului, resursele umane și capitalul - care nu se regăsesc totdeauna împreună pe același teritoriu.

3. Strategii de dezvoltare regională

În Europa contemporană, conceptul de bază pe care se construiește teoria dezvoltării teritoriale este coeziunea economică și socială a dezvoltării. Acesta se traduce într-un principiu fundamental - dezvoltarea economică și socială trebuie să se bazeze pe o structură spațială echilibrată. Din această perspectivă, se consideră că dezvoltarea inegală a teritoriilor reflectă slăbiciuni economice ale ansamblului și sunt de neacceptat deoarece, la rândul lor, devin sursă de instabilitate economică și politică, transformându-se în piedici de dezvoltare a întregului ansamblu național și, implicit, internațional.

Dezvoltarea regională echilibrată se bazează pe 3 piloni: crearea de locuri de muncă, coeziune socială și sustenabilitate ecologică. Factorii strategici de stimulare a dezvoltării sunt:

- dezvoltarea IMM-urilor;
- dezvoltarea pe baza progresului tehnologic;
- dezvoltarea economică a comunității;
- regenerarea zonală;
- dezvoltarea turismului și culturii.

Procesul regionalizării în România a fost demarat pentru a putea implementa programele UE preaderare; ca urmare, are un puternic caracter funcțional, pragmatic. Există însă și o serie aspecte negative care au rezultat ca urmare a caracterului conjunctural al regionalizării:

- ignorarea potențialului și energiei asociate conștiinței regionale;
- slăbiciune în plan politic în comparație cu autoritățile județene și locale;
- regiunile nu îndeplinesc activități de coordonare interregională.

Fundamentarea strategiilor de dezvoltare regională are la bază analiza realităților regiunii, evidențindu-se astfel tipul de comportament regional (tabelul nr.1) și tipul de intervenție necesar. Astfel, trei direcții principale distincte pot fi urmărite în cadrul politicilor de dezvoltare regională: dezvoltarea rurală, dezvoltarea regiunilor defavorizate și dezvoltarea inter-regională (euroregiuni). Pentru fiecare din aceste direcții sunt identificați factorii de stimulare a dezvoltării

Tabelul nr.1. Tipuri de comportamente ale unei regiuni

Evoluție	Situația existentă	Comportamentul regiunii
<i>Circulară</i>	Regiunile aflate la începutul unei dezvoltări rapide sau chiar în plină dezvoltare	Comportament dinamic care deplasează resursele slab productive către activități cu productivitate ridicată; inovează și investesc.
<i>Reconversie</i>	Regiunile aflate în reconversie încearcă să-și găsească noi surse (domenii/ sectoare) de dezvoltare	Regiunile progresează mai mult prin reconversie decât prin crearea de activități (nu se creează noi activități, ci anumite activități iau locul altor activități).
<i>Restructurare</i>	Această situație se regăsește în zone metropolitane care expulzează activități indezirabile (poluante) cu prețul unui șomaj semnificativ	Aceste regiuni au o dinamică tehnologică ridicată și o situație economică generală mediocră
<i>Abandon</i>	Regiunile monoindustriale aflate în declin	Aceste regiuni au o dinamică tehnologică scăzută și o situație economică generală mediocră
<i>Dezindustrializare</i>	Regiuni monoindustriale incapabile să-și susțină dezvoltarea	Aceste regiuni au o dinamică tehnologică scăzută și o situație economică generală redusă
<i>Conservatorism industrial</i>	Arată refuzul restructurării pentru menținerea locurilor de muncă cu prețul unei dinamici tehnologice și industriale scăzute	Regiunile își mențin situația existentă cu ajutor financiar

Adaptat după D. Antonescu, 2003, p. 46

4. Modelele inovației teritoriale – trecere în revistă

Modelul Inovației Teritoriale (MIT) este folosit generic pentru toate modelele inovației regionale în care dinamica instituțională locală joacă un rol important. În general, pot fi identificate trei tipuri ale MIT [8, p.46], fiecare prezentând elemente specifice (tabelul nr.2):

- modelul francez al mediului inovator, care subliniază rolul potențialului instituțiilor endogene în dezvoltarea firmelor dinamic inovative;
- modelul regiunii industriale, bazat pe o idee asemănătoare, pune accentul pe cooperare și parteneriat în cadrul procesului inovației;
- modelul noului spațiu industrial, a fost dezvoltat de *Californian School of Economic Geography* și pune accent pe rețele, interacțiuni între reglementările sociale și sistemele de producție.

În concordanță cu MIT, calitatea vieții în comunitățile locale coincide cu creșterea prosperității și va fi produsă externalizarea pozitivă a creșterii economice, fără a se face nici o distincție între bunăstare și creștere economică, între impactul dezvoltării culturii și cel al îmbunătățirii climatului de afaceri etc.

5. Ontologia comunității pentru dezvoltarea teritorială

În prezent, diversele teorii privind dezvoltarea teritorială generează dezbateri politice. Aceste teorii (dezvoltare sustenabilă, guvernanta, administrare cooperativă, economie social-redistributivă etc.) par a exista independent unele altele; ele sunt integrate în abordări multidimensionale, portretizate în literatura dezvoltării sustenabile, și unde conflictele dintre realitate și teorie sunt conștient sau inconștient evitate. De exemplu, nu există nici o teorie a științelor sociale care să facă legătura între creștere economică, redistribuire și sustenabilitate ecologică.

De aceea provocarea științifică este de a confrunta aceste puncte de vedere și de a integra diversele dimensiuni ale dezvoltării în abordări politice echilibrate. Pentru a face posibilă această integrare este necesară o ontologie a societății umane diferită, care s-ar putea numi

ontologia dezvoltării comunității. O astfel de ontologie este înrădăcinată complet în dezvoltarea alternativă. Termenul „dezvoltarea comunității” este asociat, în general, cu teoria și practica dezvoltării urbane a marilor orașe ale Americii și Europei. Termenul „comunitate” se referă la natura interacțiunii umane în cadrul grupurilor, care poate fi definit în concordanță cu considerațiile geografice, sociale, politice sau economice.

6. Inovația socială și dezvoltarea societății

Conceptul central în construirea unei ontologii a dezvoltării comunității este termenul social al inovației tehnologice, numit „inovația socială”. În mod evident, literatura MIT tratează atât inovația socială cât și cea tehnologică, dar pune în prim plan inovația tehnologică, punând accentul pe îmbunătățirea competitivității. De fapt, în cazul MIT, are mai mult sens să vorbim despre inovația tehnologică, din punct de vedere tehnocratic, deoarece și în cazul altor tipuri de inovație instrumentalitatea este definită în termeni de inovație tehnică, organizațională și managerială, cu scopul declarat de a conferi o poziție competitivă firmei.

În cazul perspectivei dezvoltării comunității, inovația socială primește un dublu conținut. În primul rând, presupune satisfacerea nevoilor umane de bază. Nevoile umane reprezintă mai mult decât un loc de muncă și asigurarea unui venit pentru o largă majoritate a populației din comunitățile teritoriale. Această varietate de nevoi este legată de multiplele dimensiuni ale existenței umane.

Inovația socială se referă la inovația între relațiile sociale dintre indivizi și grupurile umane din comunități – inovația socială în sensul lui Max Weber, care compară invențiile tehnice cu cele sociale. În interiorul unei localități, unei comunități, unui oraș, unei regiuni etc., diverse tipuri de relații sociale coexistă, cum ar fi relațiile dintre/în grupurile etnice, relațiile profesionale (meserii, comerț), relațiile de muncă (între firme și angajați), relații de piață (între firme și piețele lor, parteneri din piață, inclusiv clienți), relațiile guvernantei (relațiile dintre autoritățile alese și locale, relațiile „auto-guvernante” și „guvernantei colaborative”).

Tabelul nr. 2. Caracteristicile inovației în cadrul modelelor inovației teritoriale

Caracteristicile inovației	Modele			
	Mediu inovator (MI)	Regiune industrială (RI)	Sistemul Inovației Regionale (SIR)	Noul Spațiu Industrial
<i>Definierea dinamicii inovației</i>	Capacitatea firmelor de a inova împreună cu alți agenți din același mediu	Capacitatea actorilor de a implementa inovația într-un sistem de valori comun	Proces interactiv, cumulativ și specific al cercetării și dezvoltării	Rezultatul cercetării, dezvoltării și implementării ei; aplicație a noilor metode de producție
<i>Rolul instituțiilor</i>	Foarte important în procesul cercetării (universități, firme, agenții publice, etc.)	Instituțiile sunt agenți ce stabilesc reguli sociale, determinând inovația și dezvoltarea	Definițiile variază funcție de autori; toți sunt însă de acord că instituțiile determină reglementarea comportamentului, atât în interiorul cât și în exteriorul organizațiilor	Reglementarea socială pentru coordonarea tranzacțiilor dintre firme și dinamica activității antreprenoriale
<i>Dezvoltare regională</i>	Abordare teritorială bazată pe „mediul inovator” și capacitatea agenților de a inova într-o „atmosferă cooperantă”	Abordare teritorială bazată pe solidaritatea spațială și flexibilitatea zonelor. Această flexibilitate este un element al inovației	Considerarea regiunii ca un sistem al „învățării prin interacțiune și prin direcție reglementată”	Interacțiunea între reglementările sociale și sistemele de producție
<i>Cultura</i>	Cultura încrederii și a legăturilor reciproce	Valori comune ale agenților – încredere și reciprocitate	Sursa „învățării prin interacțiune”	Cultura „lucrului în rețea” și a interacțiunii sociale
<i>Tipuri de relații dintre agenți</i>	Rolul spațiului suportiv: relații strategice între firmă, partenerii săi, furnizori și clienți	Rețeaua este un mijloc al reglementării sociale și un mijloc de disciplinare; ea determină coexistența competiției și colaborării	Rețeaua este un mod organizațional al „învățării interactive”	Tranzacții inter-firme
<i>Tipul de relație cu mediul</i>	Capacitatea agenților de a-și modifica comportamentul în concordanță cu modificările din mediul lor; relații intense cu mediul	Relația cu mediul impune unele constrângeri și idei noi; trebuie să fie capabil să reacționeze la schimbările din mediu; relații intense; percepere spațială limitată a mediului	Echilibru între relații specifice și mediu; relații intense	Reproducere socială și formare comunitară dinamică

Sursa: Moulaert, Sekia, Boyabe, 1999

Din punct de vedere teoretic, inovația socială poate fi analizată supunând-o testului competiției și dinamicii pieței. Multe teorii argumentează că mecanismele pieței libere pot satisface nevoile de bază. Dar experiența privatizării sectoarelor publice, în special din Marea Britanie, a demonstrat reversul: nevoia de locuințe sociale, infrastructura școlară și transportul public nu au putut fi satisfăcute prin intervenții și alocații publice spre sectorul privat, respectiv asupra mecanismelor de „piață competitivă”. Alte teorii [2] argumentează că există similități între sistemele democratice funcționale și sistemul economiei de piață funcțională.

7. Redefinirea capitalului și inovației

O nouă teorie a capitalului și inovației ajustat la logica dezvoltării comunității poate fi dezvoltată plecând de la următoarele premise:

- luarea în considerare a tensiunilor dintre interesele private, colective și publice, cât și dintre satisfacerea nevoilor individuale și colective;
- înțelegerea diferitelor tipuri de capital și raportarea lor la diversele sfere ale existenței umane: naturală, biologică, socio-culturală etc.;
- susținerea diverselor activități umane din următoarele sfere: producerea de bunuri și servicii, consumul, distribuția (economicul), governanța și guvernarea

(politicul), comunicarea și creația artistică (culturalul).

Tabelul nr. 3. Interacțiunea dintre diferitele tipuri de capital

<i>INFLUENȚA de la către</i>	<i>Capitalul ecologic</i>	<i>Capitalul social (instituțional)</i>	<i>Capitalul uman</i>	<i>Capitalul de afaceri</i>
CAPITALUL ECOLOGIC Sursa întregului mediu și a resurselor ecologice; sursă dinamică ce include biosfera, speciile de animale și plante, clima și mediul fizic	Reproducerea capitalului ecologic-ecosistem	Impactul mediului asupra sistemului interacțiunilor umane și a sistemului normativ	Îmbunătățirea calității mediului fizic și natural	Capitalismul „verde” – sistemul consumului și producției ecologice
CAPITALUL SOCIAL (INSTITUȚIONAL) Cuprinde normele, reglementările organizaționale și relaționale care ajută indivizii să coexiste. Un grad minim de încredere, respect, demnitate și comunicare între oameni este necesar pentru această formă de capital	Administrarea și dezvoltarea față de ecosistem	Dinamica socială. Construirea sistemului normativ	Procesul învățării și cooperării	Valorificarea dinamicii sociale în activitățile economice
CAPITALUL UMAN Este în general legat de toate abilitățile și cunoștințele cu aplicabilitate universală. De aceea capitalul uman specific companiilor - „a învăța făcând” au o considerabilă importanță	Îmbunătățirea cunoștințelor și abilităților în modelarea mediului	Impactul cunoașterii asupra capacității instituționale. Îmbunătățirea dinamicii instituționale	Creșterea abilităților și cunoștințelor	Valorificarea capitalului uman în mediul de afaceri
CAPITALUL DE AFACERI Include crearea de structuri durabile cum ar fi mijloacele de producție, clădiri, infrastructura etc.	Investiții în economie	Setarea capitalului instituțional pe logica economică	Antrenarea forței de muncă pentru activități economice	Investiții în mașini, fabrici etc.

Sursa: Moulaert & Nussbaumer, 2005, p.57

Luarea în discuție a fiecăreia dintre aceste dimensiuni generează un interesant tablou de bord al diferitelor tipuri de capital implicate în dezvoltarea locală, fapt ce ridică o întrebare majoră: cum interacționează reproducerea diverselor tipuri de capital și inovația? Termenul „capital” este folosit în prezentul studiu într-o accepțiune diferită față de uzul general, făcându-se referire la reproducerea capitalului într-o varietate de sfere ale existenței umane.

De aceea preferăm să ne întoarcem la „rădăcini” urmărind argumentația lui O’Hara [10]: capitalul sau bogăția, în general vorbind, este originea dinamică a structurilor durabile, fără de care aceste structuri nu ar putea exista. Luând în calcul cele mai sus menționate, o analiză a inovației sociale trebuie să facă referire la diferitele tipuri de capital și la relația dintre ele. Astfel, se disting patru tipuri de capital (tabelul nr.3): ecologic, social, uman și capitalul privat (de afaceri).

8. Programele de finanțare destinate dezvoltării regionale – specific și impact

Prin programele europene de dezvoltare regională s-au realizat parteneriate la toate nivelurile, stimulându-se astfel în mod semnificativ capacitatea de planificare locală și regională pentru viitor. Prin programele regionale, cât și prin inițiativele comunitare ale UE (de tipul Interreg, Leader, Urban, IMM etc.), Comisia Europeană sprijină o serie de activități pentru construirea unor rețele de parteneri din diferite regiuni și din diferite state membre.

Fondurile structurale în Europa

În prezent (perioada 2000-2006) există 6 instrumente prin care politica europeană de coeziune este pusă în practică:

- Fondul European de Dezvoltare Regională (FEDR) - este fondul structural care sprijină regiunile mai puțin dezvoltate, prin finanțarea de investiții în sectorul

productiv, infrastructură, educație, sănătate, dezvoltare locală și întreprinderi mici și mijlocii, precum și conversia economică și socială pentru zone care se confruntă cu dificultăți structurale;

- Fondul Social European (FSE) - este fondul structural destinat politicii sociale a Uniunii Europene, care sprijină măsuri de ocupare a forței de muncă și dezvoltare a resurselor umane;
- Fondul European pentru Orientare și Garantare în Agricultură (FEOGA) - sunt fonduri structurale destinate politicii agricole comune a Uniunii Europene, care sprijină măsuri pentru modernizarea agriculturii și dezvoltare rurală;
- Instrumentul Financiar pentru Orientare Piscicolă (IFOP) - este fondul structural destinat politicii comunitare din domeniul pescuitului, care sprijină măsuri pentru creșterea competitivității sectorului piscicol, în condițiile asigurării unui echilibru durabil între resurse și capacitatea de exploatare.
- Fondul de coeziune - finanțează proiecte specifice privind infrastructura de mediu și transport.

- Fondurile structurale (tabelul nr.1) se concentrează pe două obiective teritoriale – Obiectiv 1 (regiuni puțin dezvoltate) și Obiectiv 2 (reconversia zonelor rurale, urbane, industriale sau a celor care sunt dependente de pescuit) și un obiectiv tematic, Obiectiv 3 (sisteme de pregătire și oportunități de angajare în cadrul UE). De asemenea, există 4 inițiative comunitare - INTERREG III (Cooperare trans-frontalieră, trans-națională și inter-regională), URBAN II (regenerarea ariilor urbane), LEADER+ (dezvoltare durabilă și zone rurale), EQUAL (egalitate pe piața muncii), iar cu titlu experimental acțiuni inovative.

Bugetul alocat fondurilor structurale în perioada 2000-2006 este de 195 miliarde euro, la care se adaugă 15 miliarde pentru noile state membre între 2004 și 2006.

Pentru perioada 2007-2013, Comisia Europeană a propus concentrarea programelor sale pe 3 direcții (tabelul nr.4), cu un buget aproximativ de 336 miliarde euro (semnificativ mai mare față de perioada anterioară).

Tabelul nr.4. Reforma fondurilor structurale

2000-2006		2007-2013	
Obiective	Instrumente financiare	Obiective	Instrumente financiare
Coeziune	Fondul de Coeziune	Convergență	Fondul de Coeziune FEDR FSE
Obiectiv 1	FEDR FSE FEOGA-Orientare IFOP		
Obiectiv 2	FEDR FSE		
Obiectiv 3	FSE	Competitivitate regională și ocuparea forței de muncă	FEDR FSE
INTERREG	FEDR		
URBAN	FEDR	Cooperare europeană teritorială	FEDR
EQUAL	FSE		
LEADER +	FEOGA-Orientare		
Dezvoltare rurală și restructurarea pescuitului în afara Obiectivului 1	FEOGA-Garantare IFOP		
9 obiective	6 instrumente	3 obiective	3 instrumente

Convergența va însemna stimularea dezvoltării celor mai dezavantajate regiuni, în special în noile state membre.

Competitivitatea va anticipa schimbările structurale în toate regiunile, având o componentă regională (fiecare stat membru va selecta zonele beneficiare) și o componentă națională (bazată pe strategia europeană pe piața muncii).

Cooperarea va contribui la creșterea coeziunii teritoriale, mergând pe direcțiile dezvoltate de programul INTEREG.

Se observă, ca în majoritatea politicilor europene, o tendință de simplificare a instrumentelor și de concentrare pe direcții definite ca prioritare în condițiile largirii semnificative a UE.

Alte programe relevante pentru cooperarea regională:

- IDA - schimb de date între administrații;
- MARCO POLO – sprijinirea transportului feroviar și maritim pe distanțe scurte și a logisticii industriale pentru descongestionarea transportului rutier;
- LINGUA – promovarea diversității lingvistice.

Programul Interreg III

Specific pentru cooperarea regională este programul Interreg III - o inițiativă a Comunității Europene în perioada 2000-2006, având o finanțare asigurată prin Fondul European pentru Dezvoltare Regională.

Principiile generale care au stat la baza acestui demers au fost:

- coeziunea economică și socială;
- dezvoltarea echilibrată și durabilă a teritoriului european;
- integrarea teritorială a țărilor candidate și a țărilor vecine.

Programul este alcătuit din 3 direcții:

A: Cooperare trans-frontalieră (67% din buget) – pune autoritățile regionale și locale în parteneriate cu autoritățile naționale

B: Cooperare trans-națională (27% din buget) – pune autoritățile naționale în strânsă cooperare cu autoritățile regionale și locale

C: Cooperare inter-regională (6% din buget) – noi posibilități de cooperare între autoritățile regionale și locale.

Prioritățile Interreg III A vizează:

- dezvoltarea urbană, rurală (inclusiv a zonelor de litoral);
- antreprenoriat, IMM-uri, dezvoltare locală;
- integrarea pieței muncii și incluziune socială;
- cultura, rețele de comunicare;
- mediu și energie;
- infrastructura de transport;
- dezvoltare instituțională.

Interreg III B vizează cooperarea între autorități naționale, regionale sau locale în vederea creșterii nivelului de integrare în cadrul UE prin crearea unor grupuri mari de regiuni europene. De asemenea, promovează dezvoltarea echilibrată și durabilă și integrarea mai bună între cele 15 state membre și statele candidate și țări din vecinătate.

Interreg III B pune un accent special pe regiunile de margine ale spațiului european și promovează cooperarea între regiuni care întâmpină probleme similare (regiuni montane de exemplu).

Interreg III C are o abordare complexă, incluzând la rândul său 3 componente: operațiuni în cadru regional (50-80% din buget, destinat structurilor regionale, minim 3 țări implicate); proiecte individuale (10-30% din buget, destinat autorităților publice, minim 3 țări implicate); rețele (10-20% din buget, destinat autorităților publice, minim 5 țări implicate).

Trăsături importante ale programelor INTERREG:

- s-a urmărit o abordare strategică;
- s-au realizat structuri comune de cooperare durabilă;
- implicare puternică a autorităților regionale;
- s-au realizat proiecte de cooperare reală;
- abordare strategică a infrastructurii mari;
- cofinanțarea proiectelor bazate pe "geografia transnațională": transport, mediu, prevenire a dezastrelor și energie.

Tendențele pentru programele de cooperare sunt date de nevoia puternică de programe pentru noile zone de frontieră; dilema orientării noilor fonduri (sensibil mai mari însă) este dată de acceptarea nevoii de programe în cadrul intern al UE sau de considerarea unei atitudini mai puțin intervenționiste.

9. Programe privind dezvoltarea regională în România

Existența unor disparități importante în dezvoltarea economică între statele membre ale Uniunii Europene, ca și în interiorul acestora, a condus la conceperea politicilor de coeziune economică și socială. Începând cu anii '90, când a demarat procesul de extindere al UE către estul continentului, s-a pus problema asistării statelor foste comuniste în atingerea unor performanțe economice și sociale care să permită integrarea lor în uniune. Astfel s-au pus bazele unei politici de tip structural prin care să se acorde sprijin regiunilor mai puțin dezvoltate, identificate în cadrul celor 10 state în curs de aderare. Această politică, numită "politică de dezvoltare regională", este susținută prin instrumentele comunitare PHARE, ISPA ȘI SAPARD.

În perioada 1996-1998 s-a derulat în România un program de asistență care a constat în elaborarea unui studiu privind politica de dezvoltare regională în România.

Una din prioritățile identificate în Planul Național de Dezvoltare (PND) pentru perioada 2004 – 2006, și care va fi finanțată în cadrul sub-programului PHARE Coeziune Economică și Socială, este îmbunătățirea și dezvoltarea infrastructurii locale și regionale. Potențialul economic al unei regiuni, precum și atractivitatea sa pentru atragerea investițiilor, depind mult de condiția infrastructurii sale. Cu toate acestea, este general recunoscut că infrastructura regională este insuficient dezvoltată în România pentru a susține nevoile și cerințele unei economii în creștere. Succesul inițiativelor regionale de dezvoltare depinde de capacitatea infrastructurii locale de a susține cerințele ce sunt plasate asupra ei.

Schema de investiții PHARE va fi implementată în toate cele 8 regiuni de dezvoltare. Concentrarea fondurilor va fi asigurată prin sprijinirea unor grupuri țintă specifice sau prin orientarea măsurilor către tipuri distincte de proiecte și activități, cu criterii de selecție clar definite, cum ar fi: managementul deșeurilor, infrastructura de transport și turism, infrastructura de alimentare cu apă și canalizare.

Obiectivul general al programului este îmbunătățirea infrastructurii regionale în vederea sprijinirii creșterii economice prin crearea unui cadru favorabil atragerii investițiilor locale

și/sau străine și prin crearea unor locuri de muncă durabile. Proiectele vor răspunde cerințelor regionale de creștere economică și vor trebui să se alinieze cerințelor de dezvoltare durabilă.

Programele specifice de cooperare regională au inclus, pentru România:

- programul Interreg III B CADSES;
- Programul INTERREG III A pentru Ungaria - România și Ungaria - Serbia și Muntenegru;
- Programe de vecinătate;
- Fondul Comun al Proiectelor Mici.

Programul Interreg III B CADSES se adresează statelor din zona Europei Centrale și de Est, zona adriatică și danubiană, și cuprinde patru state membre ale UE, șapte state candidate (la nivelul anului 2000) la aderare (România, Polonia, Cehia, Slovacia, Ungaria, Bulgaria și Slovenia) și alte state din zonă (Albania, Croația, Bosnia-Herțegovina, Serbia-Muntenegru, Macedonia, Ucraina și Republica Moldova).

Firmele sau instituțiile românești, pentru a putea realiza proiecte în cadrul Programului Interreg III, trebuiau să aibă cel puțin un partener dintr-un stat membru al UE participant la acest program eligibil în cadrul regiunii CADSES (Austria, Germania, Italia sau Grecia).

Proiectele eligibile vizează fie promovarea dezvoltării teritoriale și acțiuni pentru coeziunea economică și socială, fie dezvoltarea unor sisteme eficiente de transport și accesul la societatea informațională, promovarea și managementul peisajului natural și a moștenirii culturale, protecția mediului sau managementul resurselor și prevenirea riscurilor naturale.

Comisia Europeană a decis să contribuie activ la dezvoltarea cooperării trans-frontaliere între Ungaria și România, precum și între Ungaria și Serbia și Muntenegru prin finanțarea parțială, pentru perioada 2004-2006, a unui program **INTERREG III A** destinat acestor țări. Asistența financiară alocată de UE însumează 39 de milioane de EURO dintr-un buget total de 47 de milioane.

Scopul general al programului pentru Ungaria-România și Ungaria-Serbia și Muntenegru este de a apropia și mai mult popoarele, comunitățile și actorii economici din zona frontalieră în vederea stabilirii unei baze puternice care să permită o dezvoltare economică și socială echilibrată pentru toate cele

trei țări. Programul prevede două priorități (pe lângă asistența tehnică acordată):

- întărirea integrității spațiale, fizice și infrastructurii zonei trans-frontaliere;
- promovarea inițiativelor de cooperare în scopul de a facilita integrarea piețelor de schimb și îmbunătățirea coeziunii între comunitățile locale.

Programe de vecinătate - prima fază (2004 – 2006) a programului de vecinătate are ca scop o utilizare mai coordonată a instrumentelor existente, PHARE, CBS și TACIS. Pregătirea și implementarea programelor de vecinătate vor face posibilă existența unui singur proces de aplicare, inclusiv a unei unice cereri de oferte de ambele părți ale graniței, precum și un proces comun de selectare a proiectelor. A doua fază (2007) implică realizarea unui Instrument de Vecinătate în adevăratul sens al cuvântului, care se estimează că va contribui la utilizarea complet integrată a finanțării interne și a finanțării UE, în scopul unei abordări integrate a cooperării transfrontaliere și a celei inter-regionale.

Obiectivul general al programului îl constituie îmbunătățirea integrării la frontieră între zonele de graniță, prin crearea unui fundament solid pentru dezvoltarea economică durabilă. Prioritățile sunt promovarea dezvoltării socio-economice locale și dezvoltarea sistemelor de infrastructură transfrontalieră integrate.

Fondul Comun al Proiectelor Mici - are ca obiectiv general susținerea activităților locale de dezvoltare, la scară redusă, de natură transfrontalieră, cu implicarea actorilor locali din regiunile de graniță: schimburi de experiență la nivel interuman și proiecte de mică amploare. Obiectivul final este intensificarea capacității autorităților locale și regionale de a dezvolta și implementa proiectele comune în viața economică, culturală și socială din zona de frontieră.

Programul poate finanța mici proiecte durabile în următoarele domenii de activitate:

- schimburi culturale: schimburile culturale care există deja și care sunt nou stabilite între grupurile locale pe ambele părți ale frontierei; întâlnirile și schimburile dintre tineri; activitățile artistice și de sprijin reciproc; evenimente folclorice și acțiuni similare cu accent pe păstrarea tradițiilor și a cooperării pe termen lung;

- democrație locală: se vor sprijini crearea și intensificarea abilităților structurilor organizatorice din administrația locală și regională și a altor elemente din societatea democratică (autorități locale și regionale; asociații ale autorităților locale și regionale; Euroregiuni; camere de comerț; asociații profesionale; sindicate, ONG-uri; școli; colegii; universități); schimbul de vizite, pregătirea proiectelor și aspectele procedurale conexe vor fi sprijinite prin cursuri de training și informații relevante; elaborarea materialelor pentru cursuri la distanță; schimbul de know-how și experiență în educație și sănătate, la diferite nivele;
- studii de planificare și dezvoltare: proiecte care oferă o bază pentru planificare în cadrul regiunii de frontieră; susținerea proiectelor creează condiții pentru planificarea comună în regiunea de frontieră, pentru programe de cercetare comună, pentru dezvoltarea strategiilor comune pentru dezvoltare regională în zona de frontieră cu scopul de a defini în comun prioritățile de dezvoltare;
- dezvoltarea economică: sprijin pentru proiectele mici concentrate pe rentabilizarea activităților economice, obținându-se în acest fel o creștere a bazei economice a regiunii de frontieră; propunerile pentru dezvoltarea întreprinderilor la scară redusă, inițiative de marketing, studii de piață, prezentări și evenimente publicitare; crearea structurilor de cooperare transfrontalieră și parteneriate;
- mediu: proiecte concentrate pe problemele specifice de mediu ale regiunii respective, cum ar fi realizarea studiilor, evaluarea problemelor, training pe probleme de mediu; acțiuni ce au ca obiectiv creșterea conștientizării publicului în domeniul problemelor de mediu;
- turism: studii, planificare, măsuri de întărire a capacității instituționale, programe de training specifice IMM-urilor și de dezvoltare a resurselor umane în domeniu.

10. Concluzii

Pot fi puse în evidență o serie de probleme speciale în derularea programelor de dezvoltare și cooperare regională:

- impact redus al proiectelor derulate – vizibilitatea proiectelor este redusă; România este, în general, inițiator în mai puține proiecte decât celelalte state partenere, și pentru proiecte de mai mică anvergură;
- dubla finanțare – deoarece în majoritatea cazurilor activitățile desfășurate în cadrul proiectelor de dezvoltare și colaborare regională au putut fi finanțate din mai multe surse (programele destinate euroregiunilor, cele specifice zonelor defavorizate, programe culturale, de mediu, de dezvoltare a resurselor umane) există suspiciunea că unele proiecte pot fi (cel puțin) dublu finanțate;
- orientarea proiectelor spre domeniile tradiționale și mai puțin spre domenii alternative, care ar asigura o diminuare a riscurilor și o mai bună distribuire a resurselor locale;
- suportul limitat (în majoritatea cazurilor, până în 100.000 euro, adesea chiar sub 5000 euro) duce la o dezvoltare enclavizată – apar mici centre economice, însă fără un impact major asupra zonei;
- lipsa resurselor financiare pentru asigurarea contribuției proprii - beneficiarii care nu și-au putut implementa proiectul au indicat adesea drept cauză principală a eșecului acest motiv; potențialii beneficiari socotesc

acest element inhibitor, chiar dacă finanțarea nerambursabilă ajunge și la 90%;

- lipsa personalului calificat – inițiativele publice și private la nivel local sunt limitate și datorită lipsei personalului instruit, cu experiență în domeniul managementului proiectelor; cursurile de formare nu rezolvă decât parțial această problemă; rapoartele de țară privind România ale Comisiei Europene precizează că există o capacitate limitată a autorităților locale; lipsa de cunoștințe și abilități adecvate este menționată în domeniile procesului aderării, legislației europene, cooperare transfrontalieră și în cadrul euroregiunilor, oportunități de finanțare, mecanisme și instituții de dezvoltare regională; management de proiect.

Rapoartele internaționale arată că, pentru România, există o cooperare transfrontalieră ineficace - deși autoritățile locale din cadrul euroregiunilor participă frecvent la proiecte cu suport transfrontalier, această cooperare nu produce rezultate spectaculoase.

Deși pot fi puse în evidență o serie de probleme în derularea programelor destinate cooperării regionale, acest tip de suport va fi utilizat în continuare în cadrul Uniunii Europene, în vederea atenuării discrepanțelor economice și sociale dintre diferitele zone, îmbunătățirii relațiilor între autoritățile locale și regionale.

Pentru obținerea unor rezultate durabile însă este nevoie de un suport susținut în timp, diversificat pe domenii, și care să aibă ca prioritate dezvoltarea resurselor umane.

Bibliografie

1. Antonescu, D.: *Dezvoltarea regională în România. Concept, mecanisme, instituții*, Ed. Oscar Print, București, 2003
2. Buchanan, J.M.: *Constitutional Economics*, Blackwell, Oxford, 1990
3. Carew Reid, J.; Prescott-Allen, R., Bass, S., Dalal-Clayton, B.: *Strategies for National Sustainable Development. A Handbook for their Planning and Implementation*, Earthscan Publications, London, 1994
4. Manolescu, I.: *Evaluare și amenajare turistică a teritoriului. Strategii de amenajare și dezvoltare durabilă*, Ed. Sedcom Libris, Iași, 2004
5. Manolescu, I., Pal, G.: *Programele de finanțare destinate euroregiunilor – specific și impact*, în volumul "Euroregiunile – prezent și viitor", Coordonatori: Talabă, Ion, Lucian Profir, Daniela Covalinschi, Editura Performantica, Iași, 2005, pg. 148-156
6. Matei, L.: *Managementul dezvoltării locale*, ed. a II-a, Editura Economică, București, 1999

7. Mosteanu, R.N.: *Problematika dezvoltării regionale în România*, Editura Sylvi, București, 2001
8. Moulaert, F., Nussbaumer, J.: *The social region. Beyond the territorial dynamics of the learning economy*, in „European Urban and Regional Studies”, 12 (1), 2005, pg. 45-64
9. Moulaert, F., Sekia, F., Boyabe, J.B.: *Innovative Region, Social Region? An alternative View of Regional Innovation*, Ifresi, Lille, 1999
10. O’Hara, P.: *Capital, the Wealth of the Nations and Inequality in the Contemporary World*, Curtin University of Technology, 1997
11. Pal, G., Manolescu, I.: *Evaluarea potențialului de dezvoltare economico-socială a euroregiunilor - o abordare sistemică*, în volumul “Euroregiunile – prezent și viitor”, Coordonatori: Talabă, Ion, Lucian Profir, Daniela Covalinschi, Editura Performantica, Iași, 2005, pg. 141-147
12. Shaw, D.: *Regional planning and development in Europe*, Ashgate, Aldershot, 2000
13. www.cor.eu.int/es/documents/studies.htm
14. www.finantare.ro
15. www.infoeuropa.ro
16. www.europa.eu.int/comm/enlargement/romania/index.htm
17. www.mie.ro/mie.htm